

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

"Snusförbudet är ett hån mot vår finlandssvenska kultur!!!"

Henriksson, Blanka; Sven-Erik, Klinkmann; Blanka, Henriksson; Andreas, Häger

Published in:
Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland

Publicerad: 01/01/2017

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Henriksson, B., Sven-Erik, K. (Ed.), Blanka, H. (Ed.), & Andreas, H. (Ed.) (2017). "Snusförbudet är ett hån mot vår finlandssvenska kultur!!!": Språklig identitet, region och klass i finlandssvensk snusdebatt 2008–2011. *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland*, 811, 167–199. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100882691>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

6. ”SNUSFÖRBUDET ÄR ETT HÅN MOT VÅR FINLANDSSVENSKA KULTUR!!!”¹

SPRÅKLIG IDENTITET, REGION OCH KLASS
I FINLANDSSVENSK SNUSDEBATT 2008–2011

Blanka Henriksson

I *Hufvudstadsbladet*, den största svenskspråkiga dagstidningen i Finland, kunde man i december 2008 läsa en insändare som anklagade två politiker² för att de ”fiskar röster i några småstäders grumliga vatten med att kolportera ett lika giftigt som vedervärdigt oskick som aldrig slagit rot i vårt land” (Halme 2008). Oskicket som hänvisades till var snus och politikerna i fråga hade starkt tagit ställning mot det rådande snusförbudet i EU (*Astrid Thors* ...; Lindfors 2008), och på insändarsidorna samt i tidningens webbutgåva debatterades deras uttalanden och aktioner. Alla insändare fann inte politikernas utspel förkastligt utan många ställde sig i stället positiva till ett hävande av snusförbudet. En vanlig tolkning av vad som egentligen pågick finns i följande citat ur en insändare som är direkt riktad till ovanstående skribent: ”Att komma med ett förbud mot en produkt som används bara av kustremsans och skärgårdens befolkning, men samtidigt tillåta sig själv röka, supa och frossa, ja det kan vi kalla bubbelmoraliskt [sic] samt att fiska efter billiga politiska poäng” (Sandström 2008).

Debatten om snusets vara eller icke-vara i Finland har i perioder gått het på insändarsidorna i svenskspråkiga dagstidningar och i dis-

kussioner på webben. Man kan fråga sig hur ett preparat som brukas aktivt av under två procent av Finlands befolkning kan väcka så starka känslor och vad det egentligen är som diskuteras i media när man talar om snus? Genom att studera insändar- och webbdebatten om snusets vara eller icke-vara vill jag inte i främsta hand undersöka synen på snus, utan hur olika positioner skapas i finlandssvensk debatt eller konflikt, och hur språket blir ett argument.³ I debatter som förs på svenska i Finland konstrueras många gånger olika finlandssvenskheter och det är dessa konstruktioner som blir intressanta för den här undersökningen. Det handlar inte om vad som i grunden debatteras utan om vad debatten gör. Snusfrågan kan för en utomstående tyckas vara en småsak, men det är tydligt att den berör människor och deras vardag, och det är i det vardagliga som idéer och värderingar får form och uttrycks. Föremålet för debatten som analyseras kunde lika gärna ha varit vad som helst annat som väckt gensvar hos finlandssvenska mediebrukare, som till exempel skarvar, vindkraft eller pälsnäring (se kapitel 2). Att jag slutligen valde att analysera snusdebatten beror främst på att jag fäste mig vid den när jag läste dagstidningar under den undersökta perioden och att min egen oerfarenhet av snus gjorde mig nyfiken. Också ett visst upplevt utanförskap på grund av mitt rikssvenska ursprung kan ha bidragit till mitt intresse för det finlandssvenska. Min avsikt är inte att ta ställning varken för eller emot snusbruk och snusförbud, utan att göra en analys av vad som kan ligga under ytan i den finlandssvenska dagstidningsdebatten.

Liksom i de övriga artiklarna i denna antologi är det intersektionella perspektivet ett viktigt teoretiskt arbetsredskap i analysen av snusdebatten. De intersektionella kategorier som främst korsas i materialet är klass, kön, region och språklig tillhörighet. Lena Martinsson har studerat verksamheten i en industrikoncern och ville bland annat se hur "näringslivs- och näringspolitisk retorik om mångfald" användes för att förstå mer om hur föreställningar om olikhet mellan människor relaterades till ekonomi (2006:[7]). Hon studerade "striderna om det vardagliga konstruerandet av ekonomisk mening, maktpositioner och arbetsfördelning" för att blottlägga det verklig-

hetsperspektiv som var rådande. I dessa tolkningar av ekonomi och arbetsfördelning fanns också tolkningar av klass, kön, sexualitet och nationalitet (Martinsson 2006:9). Ingen av kategorierna är oavhängig den andra, och ingen är överordnad, i stället måste man studera dem alla i sitt sammanhang för att försöka förstå helheten. På ett liknande sätt studerar jag de kategorier och diskurser som återkommer i snusdebatten.

SNUSDEBATT PÅ SVENSKA I FINLAND

Den finlandssvenska snusdebatten har sitt ursprung i de förändrade villkoren för snusproduktion och -försäljning som Finlands EU-inträde 1995 ledde till. Förvärv av så kallat våtsnus har varit förbjudet inom den Europeiska unionen sedan 1992. Detta förbud gäller alla tobaksprodukter för oralt bruk som inte avses att rökas eller tuggas. När Sverige gick med i EU 1995 fick man efter viss lobbyverksamhet tillstånd ett undantagstillstånd som tillåter tillverkning och försäljning av snus inom landet, medan grannlandet Finland som gick med samma år måste följa EU-lagstiftningen fullt ut. Det var fortfarande tillåtet att använda snus i Finland och snusarna köpte sitt snus i Sverige, på färjorna mellan länderna eller på webben. År 2010 antog Finland ännu strängare nationella lagar gällande tobaksprodukter, vilket bland annat medförde att det numera är förbjudet att köpa snus i landet, även på webben eller att ge snus som gåva. Införseln av produkten begränsades ytterligare så att man får ta in snus enbart för eget bruk till ett maximum av 30 dosor.⁴ Ett totalförbud av snus diskuterades också ingående inför lagändringen. Dessa lagar, samt även de flera fall av snussmuggling och illegal försäljning som följde på lagändringarna, har väckt debatt i finlandssvensk media, och det är delar av denna debatt som här analyseras.

Materialet för denna undersökning är hämtat dels från pappersversionerna av fem finlandssvenska dagstidningar: *Österbottens Tidning* (ÖT), *Vasabladet* (VBL), *Hufvudstadsbladet* (HBL), *Åbo*

Underrättelser (ÅU) och *Västra Nyland* (VN) och dels webbutgåvan av *Hufvudstadsbladet* och den gemensamma webbutgåvan av *Österbottens Tidning* och *Vasabladet*. I texten refereras enbart till ÖT:s webbversion, men försvinnande få snusartiklar figurerar enbart i den ena tidningen och alla gemensamma artiklar har också gemensamma kommentarer, så att man inte ser om skribenterna har gått in i diskussionen via ÖT:s eller VBL:s portal. De båda tidningarna har (tillsammans med *Syd-Österbotten*) gemensam redaktion och ägare. Jag har gått igenom alla artiklar och ledare med snusterna, läsarkommentarer till dessa, samt snusrelaterade insändare under åren 2008 till och med 2011. Artiklarna är av varierande art och behandlar snusrelaterad forskning,⁵ tobakslagstiftningen, smuggling och illegal försäljning (främst brottsmål, rättegångar och domar) samt politiker som arbetar för eller emot snus. Alla artiklar har inte gett upphov till läsarkommentarer eller insändare. De vilkas röster görs hörda i artiklarna är journalister, forskare, representanter för folkhälsa och medicinsk forskning, jurister och politiker. Debatten, och därmed också medborgarnas röster, hörs främst genom läsarkommentarerna på webben och insändarna i papperstidningen. I materialet finns argument både från snusmotståndare och från snusförespråkare och debatten kan vara mycket hätsk. Den ena sidan fördömer den rådande, enligt dem onödigt strikta, lagstiftningen och den andra sidan vill skärpa den ytterligare. Debatten fördes även i andra former av media, till exempel i tv⁶ (*Seportaget* 2010, *Tredje statsmakten* 2010).

Alla citat i denna text är oredigerade språkligt och speciellt webbkommentarerna (men inte enbart dessa) innehåller slagfel, stavfel och olika språkvarieteter. Språket på webben tenderar att dels följa andra konventioner än skriftspråket i övrigt, dels är kommentarerna i webbdebatten säkert många gånger skrivna i affekt eller utan en andra genomläsning. Valet att inte redigera texterna är medvetet. Dels för redigering med sig en svår gränsdragning, vad ska putsas och vad inte? Dels kan alternativa skrivsätt (som dialekt eller slang) vara betydelsebärande. För en metodologisk diskussion om användningen av debattmaterial och specifikt nätdebatt, se kapitel 2.

SNUSET SOM EN FINLANDSSVENSK MARKÖR

Snusare, finlandssvenskar och även politiker har tillskrivit snusarna en finlandssvensk identitet i debatten. Någon aktuell och tillförlitlig statistik om snusanvändning och språktillhörighet i Finland finns inte att tillgå (Heloma 2014). En studie från 2006 visar att bland gymnasieelever i Grankulla, en närort till Helsingfors, var 21 procent av de svenskspråkiga pojkarna dagliga snusare medan snusandet i övriga grupper (finskspråkiga pojkar samt flickor i båda språkgrupperna) var som högst fyra procent (Luopa m.fl. 2006:3). Dessa siffror är intressanta, men att utifrån dem dra slutsatser om landets övriga befolkning är dock svårt. Enligt den senaste tobaksstatistiken räknas nästan en femtedel av Finlands befolkning av båda könen som dagliga rökare medan endast två procent av männen och en procent av kvinnorna snusade dagligen (FOS 2016). År 2009 hade 83 procent av männen och 97 procent av kvinnorna aldrig snusat (FOS 2011). Av Finlands befolkning är andelen snusare med andra ord mycket liten, men det finns med säkerhet människor ur både den finska och den svenska språkgruppen som regelbundet använder snus. Användningen av snus kopplas i populära föreställningar många gånger ihop med olika delkulturer, där prillan under läppen har blivit något av en image. Till dessa delkulturer hör till exempel vissa idrottsgrupper som ishockey och handboll. Handbollen har i Finland starkt finlandssvenska konnotationer, vilket ishockeyn inte alls har. Snuset är i dessa sammanhang inget som kontrasteras mot rökning, utan snarare mot icke-snusning och produkten är delvis förknippad med prestationshöjning.⁷ Snusande ses med fog också som något som berör unga.⁸ Åldersgruppen 15–24 snusar mest (FOS 2013).

Det är dock intressant att i den debatt som diskuteras i detta kapitel saknas ungdomsaspekten av snusandet helt och hållet. Generation blir en näst intill osynlig kategori (med vissa undantag, vilket diskuteras senare), även i diskursen mot snus, där man kunde tänka sig att en förankring i ungdoms- och populärkultur skulle kunna gynna snusmotståndare. Om snuset framhölls som något som främst

brukas av yngre generationer skulle ett förbud kunna motiveras med omsorg om ungdomars hälsa och välfärd, men denna retorik lyser med sin frånvaro. Däremot aktualiseras språk på flera sätt i medie-diskurser om snus och förbud.

Trots att det saknas en tydlig koppling mellan språktillhörighet och snusning, förmodas den stereotypa snusaren i Finland i media och debatt ofta ha svenska som modersmål. Detta har märkts bland annat i uttalanden av politiker gällande begränsningar i snusanvändandet och ett eventuellt snusförbud. Social- och hälsovårdsutskottets ordförande Sirpa Asko-Seljavaara (Samlingspartiet) talade för ett snusförbud 2008 genom att bland annat hänvisa till att "Snusandet är ett modedefenomen på den finlandssvenska kustremsan" (Lydén 2008). I en ledare i VBL skriver tidningens dåvarande kontroversiella⁹ ledarskribent Kenneth Myntti två år senare att skärningen i tobakslagen är "Ett handelshinder som drabbar den svenska kultursfären" (Myntti 2010). Även i populärkulturen framställs snuset ofta som något tillhörande den svenskspråkiga minoriteten i Finland (se exempelvis Ruusuvoori 2011).

Också i den svenskspråkiga tidningsdebatten i Finland kopplas snus och det svenska språket samman. I kommentarer till artiklar i webbtidningarna som handlar om den skärpta tobakslagen har läsare vid ett flertal tillfällen framfört att kopplingen mellan snus och språk är så stark att ett snusförbud blir ett språkpolitiskt ställningstagande (se även Backlund 2008):

Det handlar inte enbart om ett totalförbud för snuset. Nej, detta nuddar vid språkpolitik, ty det är ju nästan till 100% enbart finlandssvenskar som snusar. Återigen ska vi få en knytnäve i ansiktet!! Man blir förbannad! (webbkommentar till *Tobaksarbetsgrupp ...* 2008)

"Vi snusare" blir synonymt med "vi svenskspråkiga snusare" samt i förlängningen också "vi finlandssvenskar", och när så snusning på olika sätt har försvårats genom lagstiftning har man i debatten lagt fram tolkningen att detta är ett sätt att motarbeta minoritetsbefolkningen.¹⁰ Speciellt i webbdebatten kan det vara mycket starka ut-

tryck som används, det talas om "motarbete", "vill åt" och "klappjakt" (se även webbkommentar till *Tobaksarbetsgrupp ...* 2008) som i exemplet nedan. Även ord som "förtrycka" (webbkommentar till *Tullen vill ...* 2008) och "hets mot folkgrupp" (webbkommentarer till *Risikkko förvånad ...* 2008; *Snusförsäljningen ...* 2009) förekommer och objektet för alla dessa handlingar upplever man att de svenskspråkiga är, oavsett om de snusar eller ej.

Nu är det hög tid att börja protestera på allvar. Det gäller inte enbart snuset. Den största orsaken till uppståndelsen finner i språkpolitiken. Vissa kretsar i söder vill åt oss finlandssvenskar en gång för alla. Vi har hela hösten sett tydliga tecken på denna klappjakt som saknar sitt like. Nu får det vara slut en gång för alla ! (webbkommentar till Sandqvist 2008)

Flera enskilda politiker har under årens lopp tagit ställning för eller emot snusrestriktioner, och när De Grönas riksdagsledamot och EU-kandidat Heidi Hautala gjorde uttalandet "Det var ett misstag att Sverige fick ett undantag för snuset" och att medborgarna måste skyddas mot skadliga ämnen som snus (Jansson 2009), kopplades det i debatten på nätet ihop med de svenskspråkiga. Detta utan att artikeln i ÖT alls berörde språktillhörighet, och inte heller uttalade sig Hautala om språket.

Hautala är tydligt och klart en av dessa otaliga finnar som tänker fortsätta med att till varje pris motarbete och få bort alla finlandssvenskar, ja hellst allt svenskt. Snuset är bara ett av dom första saker som hon hoppar på. (webbkommentar till Jansson 2009)

ETT "SNUSPARTI"¹¹ MED SPRÅKLIG AGENDA

När det gäller politiska ställningstaganden i Finland för snuset är det framför allt Svenska folkpartiet (SFP) som tagit upp frågan. SFP samlar flertalet av sina röster i den svenskspråkiga befolkningsgruppen och har också en framträdande språkpolitisk agenda. Partipro-

filen är därtill uttalat liberal, vilket passar väl med partiets stöd för snuset, eftersom de liberala tankarna stöder ett motstånd mot statligt förmynderi, ett av argumenten mot ett snusförbud. SFP deltar aktivt i snusdebatten och utomstående debattörer hänvisar ofta till partiet, främst för att ett antal SFP-politiker i olika sammanhang tagit ställning för, eller rentav lobbats för snuset i Finland och EU. Dessa ställningstaganden tycks dela väljarna i två läger, de som tycker att kampen för snuset är en del av språkkampen, det vill säga rätt- en att få använda sitt svenska modersmål, och därför viktig, och de som tycker att snuset i sig är oväsentligt och ställningstaganden för detta enbart blir ett populistiskt sätt att locka väljare.

När SFP-politikern Anna-Maja Henriksson uttalade sig positivt om snuset (se exempelvis Jansson 2008) fick hon förstas stöd av snusförespråkare, men inte enbart med hänvisning till snuset, utan också för att man såg det som ett stöd för de svenskspråkiga i Finland.

Fint jobbat ! Tur att det ännu bland våra riksdagsmän och -kvinnor finns hederliga sfp:are, som på riktigt brinner för VI svenskspråkigas hjärtefrågor. Hoppas bara att andra partiets politiker nu också står upp till samma goda kamp för VÅR sak. Tillsammans är vi starka – och har muskler att påverka till en förändring... (webbkommentar till Jansson 2008)

Formuleringen ”VI svenskspråkiga” implicerar att det också finns ett ”de”, en grupp som inte får vara del i denna gemenskap, på grund av sitt språk. Att inkludera vissa individer och grupper skapar ett ”vi mot dem”, som automatiskt utesluter andra individer och grupper; etniciteten görs genom inkludering och exkludering (se t.ex. Wikström 2009). Men alla har inte samma kriterier för de som ska inkluderas och de som ska exkluderas i gruppen finlandssvenskar. Debattörer som argumenterar mot snuset hänvisar även här till preparatet som en rikssvensk produkt som inte behöver få stöd hos finländska politiker, inte ens svenskspråkiga sådana:

Att den finlandssvenska politiska gräddan med Henrik Lax och Astrid Thors i spetsen driver tobaksindustrins intressen bara för att den svenska snustraditionen i viss mån har läckt över till Svenskfinland är närmast skamligt. (Schroeder 2008)

Motargumenten baserar sig delvis på att man anser att det är så pass få som använder snus att frågan därför egentligen inte bör vara av vikt för ett parti som skall företräda den stora disparata gruppen av svenskspråkiga i landet. Därtill framhävs hälsoriskerna med argumentet att partiet inte bör stöda användningen av skadliga preparat:

Man kunde tro att sfp har gudinog med problem även utan att två av dess ledande politiker komprometterar sig själva och sitt parti med att opåkallat börja lobba för legalisering av snus. Vadan detta plötsliga engagemang för ett farligt beroendeframkallande njutningsmedel som i Finland brukas av bara drygt 1 procent av befolkningen? (Halme 2008)

Snuset framställs som något trivialt och förbehållet en mycket liten grupp. Denna grupp är en snusande minoritet i den svenskspråkiga minoritetsbefolkningen, och som sådan kan den enligt debattörerna inte tas på allvar av icke-snusare, finskspråkiga och EU. Genom att ta ställning för snuset gör de folkvalda sig skyldiga till att missköta sin roll som väljarnas representanter.

SFP måste avsäga sig snuset för att framstå som trovärdigt både i den finskspråkiga befolkningens och EU:s ögon. (Elg 2009)

SFP-politiker som Carl Haglund (partiordförande 2012–2016) har uttalat sig i positiva ordalag om snuset och dess kulturella betydelse, samt hänvisat till banden till Sverige: "I Svenskfinland upplevs snuset som en symbol för de delar av den Europeiska unionens politik som misslyckats. Snuset är en kulturell fråga som vi delat med Sverige i århundraden" (Haglund 2010). Snuspartiet SFP kan bli både ett skällsord och ett upphöjande epitet, beroende på vilken sida man står. För den som ser snuset som trivialt blir det närmast pinsamt

att det egna partiet så starkt tar ställning, medan det för en snusande väljare känns som om politikerna för en gångs skull slår vakt om det som är viktigt och hotat:

[SFP:s] snuslinje visar åtminstone på att det finns någon ryggrad kvar hellre än den undfallenhet man så ofta velat klandra partiet för. (Anderssén 2009)

En vanlig kritik av SFP:s snuspolitik är att inom väljarkåren tala om populism (webbkommentarer till *Minister Thors ...* 2008) eller att framhäva att den liberala hållningen är alltför frisinnad för att falla de mer konservativa väljarna i smaken, som när en skribent ironiskt talar om "Snusliberala folkpartiet" (webbkommentar till *Svenskfinskt ...* 2010). Att dra paralleller, eller rent av sätta likhetstecken, mellan partiet och de svenskspråkiga i Finland är inte ovanligt, och det görs av både ja- och nej-sidan. För snusförespråkarna blir SFP en fullvärdig representant för den egna rösten, när partiet som en skribent uttrycker det "ställer upp för den finlandssvenska kulturen!" (webbkommentar till *SFP:s kamp ...* 2009), medan den som inte brinner för snusfrågan snarare kan se sig själv och sin identitet som svenskspråkig utsättas för gäck och förakt när SFP tar ställning i en för dem oviktig sak: "SFP (och därigenom finlandssvenskarna) görs till åtlöje" (webbkommentar till *SFP:s kamp ...* 2009). Starka finlandssvenska stereotyper blir användbara när man knyter snuset till andra företeelser som på samma sätt upplevs röra enbart en marginell del av den svenskspråkiga befolkningen, men som kommit att symbolisera denna på ett, enligt många, negativt sätt. För att visa hur lite vikt man lägger vid frågan hänvisas det bland annat ironiskt till snapsvisor och ankdammen, och snuset får bli en del av samma komplex (webbkommentar till Bruun 2009).

"FINLANDSSVENSKARNAS EGNA TOBAKSPRODUKT"¹² – KAMPEN OM HISTORIEN

Målet med snusförbudet från myndigheternas sida är på sikt ett helt tobaksfritt samhälle, vilket också har skrivits in i tobakslagen från 2010.¹³ Att man börjar med just snuset beror på att det uppfattas som en relativt lite använd produkt i förhållande till cigaretter. Snuset ses som ett marginalfenomen, som det därför inte finns några större problem med att förbjuda (*Työryhmä ...* 2008). Det beror på att snusbruket av snusmotståndare ofta uppfattas som en tradition importerad från Sverige, och att den först nyligen fått fäste bland finländare, och därför inte hör till den finska kulturen. Tradition används som bakgrund och argument både för och emot ett snusförbud. Hjärtförbundet, en folkhälso- och patientorganisation som befrämjar hjärt- och kärnhälsa, menar att snuset inte är någon "traditionell, utbredd tobaksprodukt utan ett nytt och kraftigt marknadsfört njutningsmedel" (Suominen 2009). Hade snuset varit en tradition hade hälsoriskerna tydligen varit lättare att förbise, vilket säkert delvis har med EU-lagstiftningen att göra, eftersom Sverige fick undantagstillstånd med hänvisning till att snuset är en traditionell produkt. Tradition ger tyngd åt argumenten också på ja-sidan, där man menar att snuset tvärtom länge varit i traditionellt bruk i Finland, vilket borde vara skäl nog att tillåta en fortsatt användning.

Flera finska politiker har i diskussionen om EU och snuset, samt gällande den nya tobakslagen i Finland, uttalat sig om snuset som en ny produkt och Sirpa Asko-Seljavaara som 2008 hänvisade till snuset som "ett modedefenomen" argumenterade året därpå att:

– Snuset kommer till Finland över Kvarken och har utvecklats till en ovana i svenskbygderna längs kusten, sade riksdagsledamot Sirpa Asko-Seljavaara (Saml) i riksdagen i tisdags. (Lappinen 2009)

Detta uttalande visar på ett mycket starkt avståndstagande och kan kanske bidra till marginaliseringen av en grupp människor, när det dessutom kommer från en riksdagsledamot. Både detta och hennes

tidigare utspel, fick genast respons bland tidningsläsarna. I ett antal insändare, och otaliga webbkommentarer till politiskt relaterade artiklar om snus, dementerades gång på gång att snus skulle vara en modern produkt i Finland.

Flera skribenter framhåller att våtsnus har använts länge i Finland och inte bara det, snuset har också tillverkats i Finland och exporterats till Sverige, det land som pekas ut som snuslandet både av förespråkare och av motståndare. ”Snuset är ingen ny tobaksprodukt” är rubriken på en ledare i VBL i december 2008 och senare i texten sägs att ”snus har använts [i Finland] sen urminnes tid, det har tillverkats i vårt land” (Myntti 2008b). Även i VN framhövdes snuset på ledarplats och sades vara en gammal finlandssvensk produkt (Jansén 2008). En insändarskribent menar att ”Karl XII:s armé lärde sig det [att snusa] under vintern i Turkiet [...] och tog det med sig hem till Sverige och Finland” (Hagelstam 2008), medan en annan debattör på webben skriver att: ”Första gången snus nämns i Sverige är 1637. I ett tulldokument kam man läsa att snus fördes in till Sverige från Borgå i Finland. Vi var först då ska vi väl få fortsätta:”) (webbkommentar till *Gotländska män ...* 2008). Genom att förankra snusbruket så långt tillbaka i tiden man kan, hoppas debattörerna ge legitimitet åt ett fortsatt användande.

I en ledare i *Åbo Underrättelser* ses uttalandet om snuset som modefenomen som ett retoriskt argument för att förminska betydelsen av ett eventuellt förbud och därmed också göra snusarna maktlösa och förbisedda rent rättsligt: ”Kan problemet dessutom marginaliseras till ett modefenomen längs en finlandssvensk kust är frihetskränkningen inte verklig” (Kevin 2008). Samma tongångar hörs i webbdebatten, där man framför allt tar fasta på nej-sidans argument om snuset som modefenomen.

Min morfar, född 1887 tuggade snus, min farmor tuggade snus, gammelfarmor tuggade snus och rökte pipa. Alla dessa njutningsmedlen kom från Strengbergs i Jakobstad. Dessa är inga nya njutningsmedel som kommer till Finland. De har funnits här i flera hundra år! (webbkommentar till Hintsanen 2008)

Snuset jämförs av snusförespråkare också med andra traditioner som upplevs som typiska finlandssvenska, exempelvis lucia. Luciafirandet har kommit till Finland från Sverige och framför allt fått fäste hos den svenskspråkiga minoriteten. Finlands lucia väljs genom omröstning i den svenskspråkiga huvudstadstidningen *Hufvudstadsbladet* och festligheterna organiseras av den svenskspråkiga social- och hälsovårdsorganisationen Folkhälsan (*Lyskraft* 2006). Också på en mer vardaglig nivå är luciafirandet än så länge mycket vanligare i svenskspråkiga sammanhang än i finska dito, som i skolor och daghem.

Snuset är för oss finlandssvenskar en kulturell sak. Våra finska politiker struntar fullständigt i detta. Snart förbjuds vår Lucia också. (webbkommentar till *Politiker skeptiska ...* 2008)

Genom att jämföra snuset med luciafirandet, men också med finska eller nordiska traditioner som bastubad, påskrätten memma och julbordets lutfisk (webbkommentar till Strandén 2009), vill man ge uttryck för att snusförbudet är en absurd och omöjlig verklighet. För att framhäva snusets symbolvärde förekommer också flera försök att dra paralleller till förment finska traditioner, gärna även de av det hälsovådliga slaget.¹⁴ Somliga skribenter föreslår analogt förbud för länkkorv och fiskrätten kalakukko, vilka de anser vara feta och därför skadliga, och det finska brännvinet Koskenkorva (se t.ex. webbkommentarer till Nyberg 2008; *Svensk-finskt ...* 2010; *Snuskranarna ...* 2010), alla tre starka symboler för det finska. Avsikten är att visa hur starkt rotad snustraditionen är och att man upplever snusandet som kulturellt viktigt. En webbskribent riktar sig specifikt till två föregående kommenterare som uttalat sig positivt för ett eventuellt snusförbud: "Ni kan ju sitta och dricka Koskenkorva och tala finska. Vi andra snusar och talar svenska." (webbkommentar till Jansson 2009)

En tobakslag som förbjuder snusanvändning blir i det här perspektivet någonting mer än ett förbud mot en produkt. I snusdebatten finns en upplevd maktkamp där de finstalande genom

politikernas beslut försöker begränsa minoritetsbefolkningens existensmöjligheter. Makten finns hos myndigheter och politiker som har möjlighet att förbjuda vissa företeelser, samt hos EU som kan förbjuda sådant som skulle kunna vara tillåtet i Finland eftersom det är det i Sverige.

Maktbegreppet är här starkt kopplat till det intersektionella perspektivet eftersom tanken om att alla människor befinner sig i skärningspunkten av olika positioner (som kvinna eller man, av en viss klass eller etnicitet, tillhörande en viss religion, region, generation, talande ett visst språk och så vidare) ofta länkas samman med maktupplevelser och hur dessa styrs av de olika kategorier man tillhör. Jag använder mig av en foucauldiansk syn på makt där individen definieras som en aktör i ett maktspel. Alla kan utöva makt, men alla är också bundna av denna makt. Makten är relationell och man kan inte äga eller ha makt, utan makt skapas i interaktion mellan människor i en ständig förändring och omformning. Det kan dock finnas asymmetriska maktförhållanden där makten koncentreras till en människa eller en grupp människor. Makt är enligt Foucault en nätliknande organisation där människor alltid befinner sig i en position där de både är utsatta för och själva utövar denna makt (Foucault 1980:98; 1984:247). Makt och kunskap är intimt sammankopplade och utövandet av makt är delvis ett sätt att upprätta kontroll över kunskapen. Det som framför allt blir intressant för mig är egentligen inte vem som utövar makt utan hur upplevelser av makt tar sig uttryck i debatten. Texterna som produceras skapar kunskap, makten är produktiv. Makt finns inte i sig utan skapas ständigt i samhällets diskurser. Genom berättelser om klass, kön, ursprung, tillhörighet och etnicitet skapas gränsdragningar mellan grupper, och det är inte alla dessa grupper som får synas och ges makt.

Men maktutövningen stannar inte vid tobaksprodukten. Eftersom snuset så starkt symboliskt knyts till användarna och deras språkliga identitet blir maktutövningen också ett sätt att hämma språk-användningen. Maktlöshet, det vill säga avsaknad av makt, uttrycks ofta av snusförespråkare som driver resonemangen till sin spets ge-

nom att dels säga att i och med snusförbudet så kommer snart allt att bli förbjudet, dels att staten genom ett snusförbud menar sig kunna råda också över medborgarnas fysiska kroppar. Alla beslut tas ifrån den enskilda individen och ett totalt förmyndarsamhälle uppstår. Genom att svenska språket är starkt förknippat med den kulturella identiteten som finlandssvensk och den identiteten i sin tur upplevs vara hårt knuten till användningen av snus, menar vissa snusanhängare att staten genom snusförbudet dessutom vill frånta en del av sina medborgare deras språkliga rättigheter.

SNUS, REGION OCH KLASS

Många gånger kopplas snusets historia i Finland inte bara ihop med de svenskspråkiga i landet utan också med grannlandet Sverige. Askö-Seljåvaaras uttalande ovan visar hur man på vissa håll ser snuset som en produkt som har hämtats från Sverige, inte bara rent konkret genom import, utan också som idé. Bruket att snusa ses som rikssvenskt och därmed inte som en del av det finska. Detta är inte något som snusförespråkarna alltid håller med om, följande skribent menar till och med att förhållandet en gång varit det motsatta, dvs. att snuset färdades från Finland till Sverige.

Minoritetsförakt

Att påstå att snus är något nytt, är antingen ren och skär lögn eller ett bevis på att man inte satt sig in i saken. Snus har tillverkats i Finland i hundratals år. Det finns gamla dokument som insinuerar att snus först togs in till Sverige från Borgå. Att förbjuda snuset samtidigt som man inte gör något åt rökningen, är ett tecken på att motiven är dunkla. Man vill gynna cigarettindustrin samtidigt som man ger en känga åt finlandssvenskarna. Denna typ av förbudslagspolitik är fel väg. Sådana här politiker ska inte finnas i regeringen. (webbkommentar till Suominen 2009)

Det kan uppfattas som både positivt och negativt att associeras med Sverige, och därigenom isolera sig från det övriga Finland. Anting-

en uppfattas det som en del i ett identitetsskapande där den språkliga gemenskapen också blir en kulturellt stärkande gemenskap, eller så kan det ses som ett sätt att fly från det större sammanhanget, ett sätt att undvika att bli en del av det nationella Finland som när en debattör skriver: ”svenskspråkiga österbotten kan man väl räkna till samma kategori som ålänningarna; man följer bara med svensk media och tv och ogillar den finska delen av sitt hemland...” (webbkommentar till *Snusaktivisten Wingren ...* 2010). När snusare i debatten hotar med att fly sitt fosterland om ett snusförbud genomförs finns det kritiska röster som tycker att denna lösning är just den rätta.

Nog finns det hur många frågor som helst som jag anser viktigare än detta j-la snustjat. Bygg en mur runt jeppis [Jakobstad] och anslut dem till Sverige så slipper vi detta. (webbkommentar till *Snusaktivist EU-kandidat ...* 2009)

Från ja-sidan framhålls denna eventuella flytt dock som ett reellt hot (se exempelvis Kevin 2008) och som ett sätt att ta makten i egna händer. Genom att poängtera att ingen kan hindra snusarna genom att kringskära dem med lagar uttrycker de ett omvänt maktförhållande där de själva står i maktposition. Snusarna får sitt snus i eller från Sverige och de bestämmer själva över sina egna kroppar och de preparat de använder. De kan hota med att flytta till Sverige där snuset är fritt, och på så sätt frånta den finska staten makten över dem. Hotet kan upplevas som tomt, och konsekvenserna skulle kanske inte påverka beslutsfattarna desto mera, men upplevelsen av att utöva sin makt finns där.

Snusförespråkarna framhåller också olika skillnader mellan den svenskspråkiga och den finskspråkiga befolkningen och menar att dessa måste tas i beaktande också i lagstiftning och officiella sammanhang.

Det finska Finland tillsammans med Eesti [Estland] och Inkeri [Ingermanland] är en del av den östeuropeiska kulturen medan Österbotten har varit och är del av det svenska kulturområdet. Så enkelt är det bara, Sirppa [Sirpa Asko-Seljavaara]! (webbkommentar till Lap-pinen 2009)

Finlands speciella position mellan öst och väst syns också i snusdebatten. Genom historia, tradition och geografisk närhet finns det starka kopplingar både till grannlandet Sverige i väster, och grannlandet Ryssland i öster. Många finländska festtraditioner bär spår av både rikssvensk och ryskt inflytande, till exempel fastlagen (Bergman 1992:120–134) och påsken (Skott 2013:153–155). Finlands-svenskarna har dessutom ofta varit de första att anamma kulturella yttringar från Sverige. Det gäller såväl folksagor (som kan förekomma på svenska i Finland både i en västlig och en östlig version) som populärmusik (se t.ex. Klinkmann 2011a:184–190, 238–242) och mode. Svenska Österbotten har många gånger varit finlands-svenskarnas länk till Sverige, och till exempel har mycket av den svenska populärkulturen anammats där först för att senare spridas söderut till resten av Svenskfinland (se Klinkmann 2010; Klinkmann 2011a:241–242). Det är österbottningarna som följer med den svenska versionen av tv-programmet *Idol*, och inte den finska, och som vet mer om rikssvenska kändisar och politiker än finska (jämför Lindqvist 2001:383–397; se även Sund 2010:29). Detta syns i även snusdebatten där snusarna framställer sig själva som ett led i denna process. Snusarna blir kulturbärare som för den rikssvenska snustraditionen över till Finland. I en ledare i VBL skriver Kenneth Myntti såhär angående att Sverige beviljades undantag för snuset men inte Finland:

Att så inte hände berodde på att de EU-förhandlare Finland anlidade inte tillhörde kulturkretsen som känner en stor, social samhörighet med Sverige, som lever mer i den svensk mediala världen än i den finska, som rör sig flitigt över statsgränsen och för vilken snuset är en dagligvara, fullt jämförbar med tobak. (Myntti 2008a)

Det är som om snusarna hamnat på fel sida av en gräns som delvis sammanfaller med nationsgränsen. På andra sidan finns Sverige och det tillåtna snuset, medan det i Finland finns ett förbud mot snus och också en skepticism mot, kanske rentav en förföljelse av det svenska, och därmed också snuset. Språkgränsen, som i detta fall inte är densamma som nationsgränsen mellan länderna, blir också en form av kulturgräns, en gräns där skilda kulturyttringars spridning försvagas eller stannar upp (jämför Jaakkola 1973; Starck 1981; Daneli 2000:25). I debatten ges också uttryck för en stolthet över att vara länken till Sverige och traditionerna där, man ser det som någonting positivt att föra vidare kulturyttringar, i det här fallet snus, från grannlandet till det egna. En webbdebattör menar att snuset kommit till Finland, och framför allt till Österbotten för att "kusten mot sverige lätt inbjuder till kultur[ut]byte" (webbkommentar till Lydén 2008) och en annan refererar till "snuset, navelsträngen till Sverige" (webbkommentar till Sandqvist 2008), vilket i sin tur ger en intressant bild av ett beroendeförhållande där Sverige ses som den närande parten som den svenskspråkiga gruppen i Finland är helt beroende av.

På samma sätt som Norrland i populära föreställningar förknippas med snusbruk i Sverige finns det en upplevd snusregion i Finland, eller kanske snarare i Svenskfinland. Snusdebatten har varit hetare och livligare på de österbottniska tidningarnas webbsidor (även om insändarna om snus har varit flest i HBL) och många gånger identifieras snusarna (både av sig själva och av andra) som österbottningar eller svenskösterbottningar. Den stereotypa snusaren är en finlandssvensk österbottning (även om snusning sker både i det finska Finland och i de södra delarna av det svenskspråkiga Finland).

I Finland finns två slag av snusanvändning, en ganska ny på finskt håll och en gammal på svenskt håll. Gammalt bruk av njutningsmedel anses ingå i kulturen och sådant brukar man inte förbjuda i civiliserade länder, bara begränsa. Hur kan då arbetsgruppen nu föreslå förbud? Jo, i rapporten finns inte en enda rad om det traditionella snusandet i Österbotten! Gruppen beaktar bara snusandet i det finska Fin-

land. Man lämnar helt fräckt bort de svenska österbottningarna och då blir det ju lätt att komma med ett totalförbud. (webbkommentar till Buchert 2008)

Snusregionens upplevda centrum kunde sägas vara Jakobstad, som erövrar sin status dels av historiska skäl, dels dagsaktuellt politiska. I Jakobstad verkade Strengbergs tobaksfabrik mellan åren 1762 och 1998, vilket ofta påpekas i debatten (se exempelvis Myntti 2008b), och centralt i staden finns fabriksbyggnaderna kvar som en tydlig påminnelse. Strengbergs fabrik var stadens största arbetsgivare under 1800-talet och Nordens största tobaksfabrik under det tidiga 1900-talet (*Pieni ...* 1928:326). Jakobstad har även i modern tid utmärkt sig när det gäller tobaksprodukter genom Patrick Wingren, en stark förespråkare för fritt snus i Finland. Wingren anordnade en mycket omtalad demonstration för snus, som lockade över tusen personer till stadens torg, där han illegalt sålde snus och samlade snusförespråkare (se t.ex. Eklund 2008a; Lappinen 2008). Sedermera ställde han upp som kandidat i EU-parlamentsvalet 2009 med snusfrågan som sin enda agenda.

Till regionaliteten hör också en uppfattning om lantlighet och en polarisering mellan landsbygd och stad. Finlandssvenskarna som ofta beklagar sig över alla de stereotypa uppfattningar som finns om dem hos den finskspråkiga befolkningen odlar också sina egna om vad det innebär att vara finlandssvensk. Dessa två grupper kolliderar när det gäller finlandssvenskhet och snusanvändning. Den stereotypa finlandssvensken tillhör överklassen, har en rejäl familjeförmögenhet och är bosatt i de finare delarna av Helsingfors eller kringliggande kommuner. Den stereotypa snusaren är däremot av lantlig härkomst, lägre samhällsklass och har en bristande bildning. Författaren Kaj Korkea-aho beskriver den för honom typiska österbottniska mannen som följer: "Under läppen hade han en snusprilla [...] han är knappast heller välvårdad, pratsam eller något socialt underverk" (Korkea-aho 2010:22, 24). Denna stereotypa snusare är dock också svenskspråkig och däri ligger den inneboende paradox-

På torget i Jakobstad ordnades i december 2008 en stor demonstration där snusförelspråkaren Patrick Wingren (andra fr.h.) under loppet av en timme lyckades samla 800 namn på en protestlista mot att ett par ortsbör dömts för snusmuggling.

Foto Glenn Hägg. Lehtikuva.

en, när två stereotypa föreställningar kolliderar och resultatet blir en snusande finlandssvensk.

Tur att snuset är förbjudet. Det finns inget äckligare än snus, snusare och deras förbenade prillor som de kastar runt överallt. De luktar också för asigt och ser oftast lite böndiga ut. Inte konstigt att de flesta snusare är rävfarmare eller jordbrukare och bor norr om ring III. Jag applåderar EU's beslut att förbjuda denna ovana som är en svensk tradition. Mackägarna har brutit mot och visat bristande respekt för lagen och skall inte ha rätt att sälja öl. Kanske de lär sig en läxa?! (webbkommentar till *Sålde snus ...* 2009)

Genom att kraftigt ta avstånd från den ovan beskrivna snusaren, kan man i debatten positionera sig geografiskt men också klassmässigt. Citatets "ring III" är omfartsvägen kring Helsingfors med grannkommuner, som också bildar en imaginär gräns mellan huvudstadsregio-

nen och resten av landet. I den vardagliga diskussionen har benämningen ring tre samma symboliska värde som varmgränsen, och blir en ironiskt uppställd gräns mellan civilisation och obygd. "Rävfarmare" hänvisar till pälsdjursuppfödning, en näring som är koncentrerad till Österbotten¹⁵ och som i folkliga föreställningar starkt förknippas med svenskspråkiga österbottningar, vilket ger två tydliga indikationer på vilken geografisk region det hänvisas till. Här finner vi också synen på förhållandet mellan nord och syd som Andreas Häger hänvisar till i kapitel 5 med utgångspunkt hos Rob Shields (1991), där nord står för fattigdom och ålderdomlighet och syd för rikedom och nytänkande, även om de faktiska förhållandena inte alls stöder denna uppfattning (se även Skeggs 2004 om föreställningen om det fattiga obildade nord).

Osett kan jag tänka mig hur en sådan [snusare] ser ut. Klär sig bondigt, hängläpp, pratar ngn obegriplig dialekt och stinker otvättat och minkpiss. (webbkommentar till Lundberg 2009)

Den obegripliga dialekten kan vara någon av de många österbottniska dialekter som stereotypt framhålls som obegripliga för alla utomstående (även andra finlandssvenskar) och ofta får stå som symbol för dialekt i allmänhet. Minkpisset är åter en något föraktfull anspelning på den tidigare nämnda österbottniska pälsnäringen. De stereotypa snusarna tycks också ha fastnat i förfluten tid, som i följande exempel där de verkar ha stelnat i småstadens raggarkultur. I litteraturen får småstaden ofta stå för det stagnerade, det ålderdomliga, i kontrast till storstaden (se exempelvis Bachtins småstadskronotop 1991:156–157; jfr även kapitel 5) och den uppfattningen förekommer också i snusdebatten där snusandet för vissa utspelar sig i en föråldrad, anakronistisk tid som också blir en sorts geografisk markör.

Snus förstör hjärnan?

Jättebra att man förbjudit försäljningen av snus och även satsar resurser på att se till att förbudet efterföljs. Snusare är så äckliga med sina hängläppar och sina ärvda kläder. Lyckligtvis snusar ingen av mina

bekanta, men så är de alla i ledande tjasnteställning också. Snusare hittas oftast bland den intelligensreserv som vigt sitt liv åt att dricka kaffe på macken i småstäder och snurra omkring i en gammal corolla med stora tärningar i backspeglarna. Men har någon sett en vettig snusare? (webbkommentar till Lundberg 2009)

Snusarna målas här upp som en förgången tids raggare med stereotypa markörer som tärningarna i backspeglarna på de gamla bilarna, ärvda kläder som tyder på en viss fattigdom, samt en förmodad arbetslöshet eftersom de ”vigt sitt liv” åt en innehållslös tillvaro vid kaffekoppen på bensinstationen, eller som en annan skribent uttrycker det ”om nu snusarna har något arbete vilket jag betvivlar” (webbkommentar till Sandqvist 2008). Redan ordvalet mack pekar mot en annan sfär än den som skribenten själv skriver in sig i (se även ”mackägarna” i tidigare citat). Den vanliga benämningen är i Finland bensinstation medan ordet mack har en tydlig rikssvensk klang.

I andra debattinlägg knyts snusare starkt till obildning, eller rent av brist på intelligens, ofta i samband med en stereotyp föreställning om regionalt ursprung och klasstillhörighet. De kategoriseras som ”byfånar” (webbkommentar till Lundberg 2009), eller förståndshandikappade: ”[n]är man ser hur snusare stavar är det ju inte utan att man fundrera [sic] om inte snuset trots allt påverkar hjärnan” (webbkommentarer till Sandqvist 2008). Att snusa och vara från Österbottnen är att vara illitterat, förmodligen på grund av skolkning under skoltiden, om man får tro följande debattör: ”Varför har så många av er problem med att skriva på svenska så att även t.ex. nylänningar förstår er? Hade ni svårt på svenska-timmarna eller satt ni bakom skolan och snusade?” (webbkommentar till Sandqvist 2008). Inlägget kan också vara en hänvisning till österbottnisk dialekt i förhållande till nyländsk dito.

I debatten syns ett tydligt klassförakt och ett starkt avståndstagande från en del av den finlandssvenska gruppen som inte passar in i en upplevd finlandssvensk norm. I snusdebatten görs klass genom att en grupp individer tillskrivs egenskaper på grund av ursprung och snusanvändning, och denna grupp vet inte sitt eget

bästa. I debattcitaten beskrivs "dåliga" män(niskor); de är otvättade, obildade, bryter mot lagen och tillhör en mindre bemedlad underklass som man tydligen inte behöver ta hänsyn till. Det är den "problematiske mannen" som skapas i texterna, utgående från stereotypa föreställningar om traditionella män i glesbygden som ohälsosamma, homofoba och mindre jämställda (Lundström & Råbock 2008:1–5, 111, 118–133; jfr Eriksson 2010). Samma man är bekant från populärkulturen (bland annat som en populär undergenre i svensk film, se Borneskans 2005) och han kännetecknas främst av sitt snusande och sin österbottniska härkomst. De intersektionella kategorierna, i det här fallet representerade av språk, klass, kön och geografisk härkomst, är inte givna storheter som lever sina egna liv separerade från varandra, utan i stället kan man se hur de ger varandra betydelser (Martinsson 2005:33), och hur de visar att det vara finlandssvensk snusare från Österbotten blir något annat än att bruka samma produkt i storstaden Helsingfors.

DEN KÖNADE SNUSAREN

Snuset som preparat är starkt förknippat med en manlig sfär. Snusarna framställs som stereotypt manliga, vilket dels märks på användningen av pronomen *men* framför allt genom att den kvinnliga snusaren lyfts fram som avvikande eller annorlunda. Den kvinnliga snusaren är antingen av en annan, äldre, generation (farmor, gammal gumma) eller en på annat sätt icke-representativ för de snusande. Undantag finns, men de är sällsynta, som följande kommentar till en artikel om att kvinnor snusar mindre:

Jag snusade 12 år dagligen Strengbergs underbara snus.Slutade utan problem 2 månader innan skit-eu förbjöd snuset.Känner många andra kvinnor som också snusade.Släpp snuset fritt! (webbkommentar till *Få finländska ...* 2009)

Skribenten framhåller att hon inte är den enda kvinnliga snusaren (även om hon har slutat, liksom de övriga i hennes bekantskapskrets), men när kvinnliga snusare presenteras av ja-sidan är det vanligen som en kuriositet. Snusande kvinnor tillhör en förfluten tid, men ger extra tyngd åt dagens snusanvändning genom anknytning till uråldriga traditioner (se även tidigare citat om snusande farmödrar, webbkommentar till Hintsanen 2008).

undertecknad snusar inte själv men har växt upp med snus i omgivningen. en mormor född på 1870 talet använde snus tills hon dog -58 så det finns gamla anor för snuset är själv född -43 (webbkommentar till Eklund 2008a)

När kvinnorna genom sin ålder avsexualiseras upplevs de inte längre som något hot mot rådande könsnormer, utan kan utföra maskulina handlingar, som att snusa. De gamla kvinnorna är inte längre reproduktiva och därmed förlorar de sin status som "riktiga kvinnor". En kvinna som inte längre menstruerar och föder barn har neutraliserats och blir osårbar (se exempelvis Verdier 1981:172–176; Wolf-Knuts 1983:77). Man kan jämföra med de populärkulturella bilder som finns av gamla rökande kvinnor, till exempel cigarrökande kubanskor eller den piprökande gamlingen i ett agrart förindustriellt Norden (rökande sammen etc.).

Om man som kvinna deltar i debatten och tar ställning för snuset verkar detta främst ske i rollen som närstående till en snusare, som skribenten med signaturen *ein fru ti ein storsnusar*¹⁶ (webbkommentar till Forsman 2010). Uttalanden med budskapet att "alla män i min familj snusar", ger ytterligare legitimitet åt snusarna, eftersom de kommer från icke-användare som står på deras sida, men de normerar också snusbruket som något manligt i och med att de kvinnliga skribenterna inte själva snusar. Hela familjen, inklusive de kvinnliga medlemmarna, kan också bli delaktiga i snusprojektet genom att hjälpa snusaren att skaffa snus på resor till och från Sverige.¹⁷

Men att snuset så starkt knyts till män gör att de finlandssvenska snusare som lyfts fram i debatten också uppfattas som män och det

blir enbart de manliga finlandssvenskarna som får representera den hotade minoriteten. Inte bara den kvinnliga finlandssvenska snusaren marginaliseras utan även den kvinnliga icke-snusande finlandssvensken blir utan talan.

Intressant nog har flera kvinnliga politiker tagit ställning för snuset, till exempel Ulla-Maj Wideroos, Anna-Maja Henriksson och Astrid Thors samt i mindre utsträckning även Christina Gestrin och Mikaela Nylander. De tillhör alla SFP, som är ett parti med en hög andel kvinnliga politiker, vilket förmodligen påverkar antalet kvinnliga snusförespråkare, även om också ett antal manliga SFP-politiker har uttalat sig positivt om snus (exempelvis Axel Hagelstam) eller till och med lobbats för snus i EU som Henrik Lax (Lindfors 2008).

Bland de finska politiker som starkt uttalat sig *mot* snus finns ett flertal kvinnor: Sirpa Asko-Seljavaara (Saml), Paula Risikko (Saml), Heidi Hautala (De Gröna). I den svenskspråkiga snusdebatten underordnas könstillhörigheten språket och etnisk tillhörighet tycks trumfa kön med följderna att det blir viktigare att vara finlandssvensk än kvinna eller man. Man kan här tillämpa Benedict Andersons tankar om föreställda gemenskaper (1993), och konstatera att idén om en gemenskap baserad på språk tycks ge en känsla av gemenskap också i användningen av snus, även för dem som inte brukar det. Gemenskapen är föreställd (liksom nationen hos Anderson) ”eftersom medlemmarna aldrig kommer att känna, träffa eller ens höra talas om mer än en minoritet av övriga medlemmar, och ändå lever i vars och ens medvetande bilden av deras gemenskap” (Anderson 1993:21) Den består av anonyma röster i en debatt där man finner sig trängd, som snusare och som svenskspråkig.

DE MARGINALISERADE ÖSTERBOTTNINGARNA

Om icke-snusarna har en stereotyp bild av vad det innebär att vara snusare och/eller österbottning, finns det också föreställningar från andra håll där österbottniska snusare anser sig marginaliserade

på tre plan: som finlandssvenskar, som finländare och som EU-medborgare. Man upplever att makten finns någonstans långt borta från Österbotten, dels hos politiker i huvudstadsregionen, dels i händerna på EU-politiker i Bryssel. De snusande österbottningarna blir utslutna från makt, status och rådande diskurser och man kan skönja en dubbel periferi där Österbotten framställs som både geografiskt och mentalt långt borta ur ett sydfinlandssvenskt helsingforsiskt storstadsperspektiv. Ryssland är mentalt lika långt borta som huvudstadsregionen i följande exempel:

Att vi i österbotten inte är som er svensknylänningar är inget nytt, nej tvärtom, ett välkänt faktum. Dethär gäller även inom politiken. Till Ryssland far vi inte, inte till Nyland heller. (webbkommentar till Back 2008)

Klassaspekterna blir tydliga inte bara hos de skribenter som tillskriver snusarna en lägre klass, utan också hos dem som ser nej-sidan som en minoritet. De betraktas som en del av en elitistisk överklass som inte vet vad majoriteten, det vill säga folket, vill, som i exemplet nedan där "sprättgökar" får stå för den helsingforsiska överklassen som inte begriper sig på "vanligt folk" på grund av det mentala avståndet mellan de upplevt rurala och urbana motpolerna Österbotten respektive Helsingfors:

Sett till inläggen på HBL så verkar nejsidan vara en samling sprättgökar som inte vet ett jota om snus. Sett till fakta så är snuset beroendeframkallande likadant som andra nikotinprodukter. Snusets eventuella hälsovådlighet har däremot inte kunnat bevisas. (webbkommentar till Lundberg 2009)

Många gånger är det politikerna som får sig en känga när de inte lyckas föra fram folkets (snusarnas) röst tillräckligt tydligt. Politikerna kategoriseras som finska och som en del av huvudstadsregionen, och följden blir att de står i ett asymmetriskt maktförhållande gentemot de svenskspråkiga och invånarna i resten av landet. Man upplever att makthavarna finns långt ifrån den vardag som de lagstiftar om.

Snusförbudet är i allra högsta grad också en "språkfråga". Vilka är det som protesterar mot snusförbudet om inte svenskspråkiga österbottningar! Och det är knappast nån nyhet att finska politiker "glömmer" att argumentera för finlandssvenska angelägenheter utomlands. När snusförbudet var på tapeten förra gången såg de ingen orsak att göra det, vilket på ett sätt är förståeligt med tanke på att det inte delar vår kultur, men då borde de inte representera oss heller. (webbkommentar till Nyberg 2008)

Upplevelsen av alienation mellan stad och landsbygd är påtaglig, samt känslan av att finnas mycket långt från maktens centrum, oavsett om det ligger i Helsingfors hos de finskspråkiga politikerna eller i Bryssel hos dem som bestämmer i EU.

[D]et är inte på sin plats och då Finland gick med i EU, så var det fel och orättvist mot oss österbottningar att snuset togs bort från försäljning. Beslutsfattarna förstod inte det behov och den kulturella vikten som snusandet hade i österbotten. De helt enkelt blundade och det gav en känslan av att ingen bryr sig. Året var 1995. (webbkommentar till Eklund 2008a)

Avståndet mellan Österbotten och huvudstadsregionen upplevs inte bara vara långt utan också öka: "Avgrunden mellan Österbotten och Helsingfors blir bara större..." (webbkommentar till Buchert 2008). Derek Gregory skriver att avstånd inte är absoluta, fixerade och givna utan de skapas och ges mening genom kulturella praktiker (Gregory 2004:18). De geografiska avstånden görs även längre genom föreställningar av klass och urbanitet.

I en diskurs parallell med de förtryckta och marginaliserade österbottningarna framträder också en föreställning om det rebelliska Österbotten. "Leve fria republiken Österbotten" skriver signaturen Separatist (*Tobaksarbetsgrupp* ... 2008) i en webbdebatt om ett eventuellt snusförbud och flera andra håller med om att det är dags för österbottningarna att ta saken i egna händer och avlägsna sig från både EU och Finland.¹⁸ En stark misstro mot överhet, så som den representeras av huvudstaden och politikerna, tycks enligt debattörerna känneteckna invånarna i det svenska Österbotten (se även Sund 2010:31):

Österbottningarna har av tradition varit skeptiska till överhet och maktfullkomlighet, och jag misstänker många börjar bli trötta på lagar och bestämmelser som alltid tar avstamp i ekonomiska resone-mang men aldrig tar hänsyn till folkets vilja. (webbkommentar till Lydén 2008)

Kenneth Myntti skriver i en ledare i VBL om varför de stränga domsluten i ett mycket omdebatterat fall av snussmuggling engagerade människor så mycket som de gjorde:

Förklaringen ska antagligen sökas i att snuset i sig är en symbol för nå-got annat. En kultur gemenskap med Sverige, ett uttryck för den öst-erbottniska handlingskraften och ett led i en lång tradition av brist-ande auktoritetstro. (Myntti 2008a)

Detta blir en motbild till framställningen av de rurala bakåtsträvande invånarna som satt sig på bakhasorna och inte längre tar till sig moderniteter och nya strömningar. I stället får man en bild av hur en del av befolkningen vågar stå emot den stora massan, vågar stå för sina avvikande och progressiva åsikter, som inte följer majorite-tens och bestämmarnas förment förlegade. Här finns österbottning-en som tar makten, inte genom att fly landet och flytta till Sverige som i tidigare exempel, utan genom att fortsätta använda det pre-parat som hen känner sig berättigad till, oavsett lagstiftningen. Det mest tydliga exemplet på en sådan österbottnisk rebell är den tidiga-re omtalade Wingren, av en skribent jämförd med den fiktiva Robin Hood-figuren Zorro (webbkommentar Eklund 2008c). Även andra enskilda personer lyfts fram, och också en mer kollektiv österbott-nisk rebellidentitet. I samma ledare skriver Myntti om den pensio-nerade österbottniske lagman som gav låga straff med hänvisning till oskäligen lagar när det gällde till exempel brott mot laxfiskeförbudet. Han hade också uttalat sig om oskälighet i den uppmärksammade snusrättegången (Överfors 2008), och Myntti ger honom en rebell-status liknande Wingrens med historiska paralleller till Finlands fri-görelse från Ryssland:

På det sättet kom lagman Johansson att bli en sentida förlängning av den österbottniska tradition av motstånd som fanns på myndighets-håll under den ryska tiden och utan vars hjälp Finland knappast i dag skulle äga sin självständighet.

Vart skulle Finland och finländarna under det ryska väldet ha kommit utan civillurage hos befolkningen, speciellt den svenskösterbottniska? (Myntti 2008a)

Även insändarskribenter och webbdebattörer beskriver snussmugglare och illegala snusförsäljare i termer av civil olydnad och rebeller, och jämför dessa med krigstida motståndsrörelser eller den romantiserade bilden av spritsmuggling under förbudstiden¹⁹ bland annat personifierad i smugglarkungen Algoth Niska (webbkommentar till *EU lovar ...* 2011), trots att denna som smugglare var verksam i Helsingfors- och Stockholmstrakten, inte i Österbotten (Berggren 2008). Genom sitt motstånd upplevs dessa rebeller försöka omvända den rådande maktrelationen till snusarnas (och därmed också finlandssvenskarnas) fördel. De blir vad Eric Hobsbawn (1969) kallar "sociala banditer" – fredlösa som staten och lagen ser som kriminella men folket uppfattar som hjältar stridande för rättvisa, likt Robin Hood eller Billy the Kid.

BLIR SNUSARENS RÖST HÖRD?

Tätt sammankopplat med upplevelsen av makt och maktutövning finns begreppet röst (*voice*). Det handlar om vems röst som hörs, vem man lyssnar till och hur människors röster ska bli hörda. Nick Couldry för fram att det är viktigt att människor får komma till tals och blir hörda när det gäller sådant som påverkar deras liv. Men det räcker inte att bli hörd, man måste veta att ens röst också betyder något och att det är någon som lyssnar. Couldry menar att medierna ofta misslyckas med att ge röst åt människor (Couldry 2010). I debatten tycks de finlandssvenska manliga snusarna upphäva sin röst, även om vissa proteströster hörs också från dem som

inte tycker att snus är en finlandssvensk fråga: ”Det finns nog farligare hot mot svenskan än snusförbudet! Tänk om engagemanget vore lika stort där!” (webbkommentar till *Politiker skeptiska ...* 2008). Många gånger utmålas ett scenario där en trängd minoritet ser hot mot den egna identiteten i myndigheternas påbud och förbud (se diskussionen om utmålandet av hotbilder i finlandssvensk tidningsdebatt i kapitel 2).

Det här har inget att göra med snusets inverkan på folks hälsa eller annat liknande. Det här är ett sofistikerat sätt att djä-las med finlandssvenskarna. (webbkommentar till Sandqvist 2008)

I en domän av motstridiga diskurser kan motstånd och förändring möjliggöras på grund av fragmenteringen som uppstår i situationer där man inte når konsensus, menar Kathleen Canning (1999:65; jämför Ahlbäck-Rehn 2006:335–337). Det skulle innebära att snusarna genom den splittrade snusdebatten kan mobilisera sina krafter mot den stränga snuslagstiftningen. Men trots att det är snusarnas röster som hörs i debatten är det inte snusarnas röster som man lyssnar till. Snusarna upplever inte att de har makt, utan snarare att makten tas ifrån dem, och läggs i händerna på politiker och finskspråkiga, utan förståelse för finlandssvenskar och snusare. Trots uttalanden som ”Vi Finl. svenskar snusar och skall så fortsätta, ingen skillnad vad Hesa politikerna anser. Så det så !!!!” (webbkommentar till Suominen 2009), är det inte med någon större tilltro snusarna ser mot en ljusare framtid för de svenskspråkiga och snusande invånarna i Finland.

Ur debattörernas perspektiv upplevs makten framför allt finnas hos politiker i huvudstadsregionen. Dessa politiker är också främst finskspråkiga (även om SFP utgör ett undantag). Genom maktutövande kan de sätta sig över regionen (Österbotten) och väljarna (snusarna) och också finlandssvenskarna (eftersom det är bland dem snusarna finns). Makten finns också i Bryssel och EU, och de Helsingforsbaserade politikerna ses som en förlängning av dessa, eftersom de är tvungna att följa de lagar och förordningar som rå-

der inom unionen likt "nickedockor" (webbkommentar till Eklund 2008b).

Det finns med andra ord flera konstellationer av upplevd makt-kamp: vanliga människor (här representerade av snusarna) mot politiker, svenskspråkiga mot finskspråkiga, landsbygd mot storstad eller huvudstad, Österbotten mot södra Finland (eller främst Helsingforsregionen), Finland och de nationella intressena mot EU och det europeiska, snusaren mot rättssamhället, arbetarklass mot överklass. I detta maktspel kommer olika grupper att osynliggöras och underordnas så att det skapas hierarkiska ordningar för vad som anses vara viktigt och vems röst som hörs. Språk, klass, region och kön blir kategorier som synliggörs eller upplevs som betydelsefulla, med språk och region som de mest utsatta kategorierna och därmed också de viktigaste att försvara för de finlandssvenska (snus) debattörerna. Osynliggjorda kategorier blir till exempel generation, som aktualiseras endast i illustrationer av det avvikande (snusande kvinnor) och som bevis för ett historiskt bruk (när snus kan knyts till tidigare generationer). Andra kategorier som inte syns lika tydligt är sexualitet, etnicitet (som inte knyter an till språken svenska respektive finska) och nationalitet.

Avslutningsvis kan sägas att den språkliga identiteten blir ett argument i debatten och denna identitet görs i sin tur i en kedja av meningsskapande. Genom att analysera debatten ser man hur en språklig identitet definieras och konstrueras och en minoritet (i minoriteten) exkluderas. Det finlandssvenska görs ur en defensiv position där upplevd makt och upplevda maktpositioner blir synliga och de finlandssvenska snusarna iscensätter sin identitet i debatten. Att snusa i Finland är att tala svenska (och vara man) och därför vara en del av den svenskspråkiga (manliga) minoriteten. Snuset förknippas med kulturella särdrag och förstärker det finlandssvenska. Tradition och kultur blir två slagord där en historisk förankring ger tyngd åt snusandet och snusförespråkarna framhåller snuset som en del av den finlandssvenska kulturen. Således blir snusförbudet för dem en diskriminering av en befolkningsminoritet. Språket blir ett giltigt ar-

gument i en debatt om ett njutningsmedel. På ytan berör debatten snus, men i förlängningen handlar det om språk och om identitet, samt om rätten till att leva sitt liv som man önskar och som man anser sig ha rätt till.

- 1 Signaturen *fd snusare* kommenterar en artikel i *Hufvudstadsbladet* på nätet (webbkommentar till Teir 2008).
- 2 Astrid Thors, Svenska Folkpartiet (SFP) och Henrik Lax, SFP.
- 3 Därför blir en jämförelse med finskspråkig debatt egentligen intetsägande, men för den som ändå är intresserad av att veta hur stort utrymme snus getts i de finskspråkiga tidningarna gjorde jag ett stickprov. Sökningar på ordet snus respektive *nuuska* (snus på finska) med dess böjningar, i webbutgåvorna av sex dagstidningar (två finskspråkiga, två finlandssvenska och två rikssvenska) den 25 november 2013 gav följande resultat: *Helsingin Sanomat*, den största finska och även nordiska dagstidningen (Viktorsson 2012), 117 träffar 1993–2013. *Turun Sanomat*, 15 träffar 2005–2013. *Hufvudstadsbladet*, 155 träffar 2007–2013. Österbottens Tidning visade bara träffar från samma år (22 träffar), men en sökning i november 2010 gav 195 träffar (2006–2010). *Svenska Dagbladet*, 654 träffar 2002–2013 samt *Dagens Nyheter* 842 träffar 2003–2013. Detta resultat säger dock ingenting om hur mycket snuset debatterades, här finns varken insän-dare eller nätkommentarer inräknade. Vid en ytlig anblick verkar dock kommentarerna till artiklarna i *Helsingin Sanomat* inte nämnvärt ta upp någon språklig aspekt. Mitt stickprov tar inte heller hänsyn till tidningarnas storlek, bilagor, texternas art osv.
- 4 *Tobakslag* 13.8.1976/693, 10 a § 20.8.2010/698. Lagen trädde i kraft den 15 augusti 2016.
- 5 Den snusrelaterade forskningen behandlar främst hälsoaspekter, men genom mitt eget projekt har jag även kommit att skriva in mig själv i debatten, genom en intervju i ÖT (Bredbacka 2011). Intervjun föranledde även en viss diskussion på webbutgåvans sidor (webbkommentar till Bredbacka 2011), men detta material har jag inte använt i min undersökning, även om min närvaro förstås kan ha påverkat även andra diskussioner.
- 6 Efter att denna artikel skrevs deltog jag själv i en paneldebatt i tv som "snusforskare", utan att som de andra i panelen (politiker och läkare) ta ställning i frågan (*OBS Debatt* 2014). Kenneth Myntti kommenterade denna debatt i VBL och ifrågasatte forskningen med rubriken "Snuset är ingen identitetsfråga" (Myntti 2014).

- 7 För kopplingen mellan idrott och snus (hos främst ungdomar) i Finland se Salomäki & Tuisku 2013, som tar upp framför allt ishockey och snus. De nämner också innebandy, fotboll och styrketräning (Salomäki & Tuisku 2013:14), men inte handboll. För ungdomar gäller också att de enligt författarna kopplar ihop snus med poliser, brandmän, dörrvakter, byggnadsarbetare och stereotypa arbetare (*perusduunarit*) (Salomäki & Tuisku 2013:14).
- 8 För en utredning om ungdomars snusande i Finland se Raisamo et al. (2011) samt Salomäki & Tuisku (2013).
- 9 Myntti blev avsatt från sitt ledarskriberntskap delvis på grund av att hans texter uppfattades som alltför radikala när det gällde språkfrågan (Langh 2011; *Vasabladet* ... 2011). Numera är han chefredaktör på ÖT.
- 10 "Jag förespråkar inte heller tobak eller snus. Men den här frågan är mera än 'snus'. Det är märkligt brinnande intresse nu att på olika sätt motarbeta saker som ligger svenskfinland nära. Det får mig att se rött! Om snus förbjuds så skall även tobak förbjudas och överallt i EU. Rätt ska vara rätt." (webbkommentar till Nyberg 2008)
- 11 I en intervju i ÖT fick SFP-politikern Astrid Thors frågan: "Tycker du att det är bra att sfp profilerar sig som ett snusparti?" (Hintsanen 2008; se även webbkommentar till *Sverige vill* ... 2009).
- 12 Webbkommentar till artikel i ÖT (*Haglund* ... 2010).
- 13 "Syftet med lagen är att användningen av tobaksprodukter, som innehåller för människor giftiga ämnen och orsakar beroende, ska upphöra." (13.8.1976/693, 20.8.2010/698 1 §)
- 14 För en ingående diskussion om hälsa och snusdebatt, se Henriksson (opublicerat manuskript).
- 15 90 procent av pälsdjursfarmarna finns i området som omfattar det gamla Vasa län (Rekilä m.fl. 2004:1–1).
- 16 Dialekt: "en fru till en storsnusare".
- 17 "I vår familj finns 4pers = 4*3=12stabbar, de räcker ett år för mig. Beslutet påverkas mig inte på nåt sätt!! En resa till IKEA Haparanda och inga problem. Vad är egentligen resultatet av förbudet? Finland markerar nu tydligt att finlandssvenskarna ska utrotas." (webbkommentar till Forsman 2010)
- 18 "Upp till kamp, bröder och systrar! Nu ska Österbotten ut ur EU och ut ur Finland!!! En gång för alla!" (webbkommentar till Sandqvist 2008) – "Ett självständigt österbotten. Och finnarna får förbjuda vad dom vill!" (webbkommentar till Sandqvist 2008)
- 19 För en skönlitterär skildring av österbottensk spritsmuggling med stark genomslagskraft se Lars Sunds *Lanthandlerskans son* (1997), som även filmatiserades 2007 under namnet *Colorado Avenue* (1997), efter första delen i Sunds trilogi.